

Sobór Watykański II i prawodawstwo posoborowe

□

Do Soboru Watykańskiego II instytucja misjonarza była prawnie zharmonizowana z duszpasterstwem zwyczajnym, ale faktycznie funkcjo-nowała jakby na uboczu zwyczajnych struktur duszpasterskich. Od Soboru zaczął się nowy okres jej rozwoju, o czym zdecydowały dwa czynniki: zmieniony charakter współczesnej migracji i zapoczątkowana przez tenże Sobór odnowa Kościoła.

Począwszy od lat sześćdziesiątych migracja stała się zjawiskiem powszechnym i wielowymiarowym. Rozwiązanie problemów, jakie ona ze sobą niesie, wymaga odtąd zaangażowania Kościoła i innych społeczności w oparciu o nowe zasady i formy działania¹.

Z drugiej strony Sobór stworzył ideowe warunki dla odnowy duszpasterstwa migracyjnego, a w tym także omawianej instytucji. Poniższe rozważania ukazują drogi i etapy ewolucji misjonarza migrantów w czasie Soboru i w prawodawstwie posoborowym czyli do czasu ukazania się Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r.

§1. SOBÓR WATYKAŃSKI II

Wyrazem pastoralnego charakteru Soboru była jego tematyka związana z duszpasterstwem i organizacją duszpasterstwa, a w tym także z funkcjonowaniem duszpasterstwa migrantów. To ostatnie zagadnienie znalazło swoje miejsce w przedsoborowych wnioskach, w treści schematów dokumentów soborowych i dyskusjach ojców Soboru, wreszcie w uchwałach Soboru.

1. Przesoborowe wnioski

Niedługo po zapowiedzi zwołania Soboru² papież Jan XXIII w dniu 17 maja 1959 r. utworzył Komisję Przedprzygotowawczą, której zadaniem było opracowanie konkretnych sugestii w sprawie organizacji i tematyki przyszłego Soboru³. W wyniku konsultacji i sondażu opinii publicznej w Kościele Komisja zebrała i opracowała wnioski, stanowiące bogaty materiał do dalszych prac przygotowawczych do Soboru

4

Liczne postulaty dotyczyły zjawiska migracji i migrantów. Podkreślano w nich potrzebę definitywnego określenia zasad i norm zabezpieczających należytą opiekę duszpasterską nad tymi ludźmi⁵. Zdaniem jednych wnioskodawców zasady te należy przejąć z konstytucji "Exsul Familia"⁶, a według innych wcześniejsze normy powinny być odnowione i dostosowane do zmienionych warunków⁷. Stanowisko reformatorskie zdobyło z czasem przewagę.

Kwestię duszpasterstwa migracyjnego radzono rozwiązać w ramach zwyczajnej i nadzwyczajnej organizacji duszpasterskiej. Ten pierwszy system uznano za podstawowy⁸. Postulowano dlatego podkreślić odpowiedzialność biskupa i proboszcza za opiekę duchową nad migrantami

9

. Dla należytego uwzględnienia potrzeb odrębnych grup etnicznych domagano się tworzenia diecezji i parafii personalnych

10

.

Wielu wnioskodawców wskazało jednak, że zwyczajna organizacja duszpasterska wymaga w tym przypadku uzupełnienia poprzez system organizacji nadzwyczajnej, określonej w konstytucji "Exsul Familia"¹¹. Ten drugi system uznano za wręcz niezbędny w miejscach, gdzie napływają świeży migranci

12.

Właśnie tam konieczne jest - podkreślano - ustanowienie misjonarza migrantów,¹³ który - będąc tego samego pochodzenia i języka co migranci - zna psychikę i mentalność tych ludzi. Jego niezastąpiona rola ujawnia się zwłaszcza w dziedzinie spowiadania wiernych

14

.

Swą posługą misjonarz uzupełnia pracę miejscowych duszpasterzy¹⁵. Właściwą jemu placówką duszpasterską jest misja duszpasterska (missio cum cura animarum)

16

, choć może on kierować również innymi formami organizacji duszpasterskiej. W Jego posługiwaniu niezbędne jest unikanie przesadnego nacjonalizmu.

17

2. Schematy i dyskusje soborowe

Od 5 czerwca 1960 r., a więc od dnia ustanowienia komisji przygotowawczych, rozpoczęła się druga faza przygotowania Soboru¹⁸. Jedną z komisji - Komisja do Spraw Biskupów i Zarządu Diecezji - zajęła się między innymi studium zagadnień duszpasterstwa migrantów.

Owocem prac tej Komisji były liczne serie schematów czyli projektów dokumentów, dyskutowanych przed lub w czasie Soboru. Pierwotne schematy zawierały dosyć dużo treści na interesujący nas temat. Kolejne wersje zachowały jedynie najbardziej istotne postanowienia w tej dziedzinie, a szczegółowe propozycje odsyłało do Papieskiej Komisji do Spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego lub do kompetentnych dykasterii Kurii Rzymskiej¹⁹.

Kwestię misjonarza migrantów uwzględnił najpierw schemat dekretu "Praecipue de animarum cura quaestiones"²⁰, dyskutowany i przyjęty na posiedzeniu Komisji Centralnej (przygotowawczej) w dniach od 3-13 maja 1962 r. ²¹ W rozdziale De emigrantium cura podkreślał on znaczenie misjonarza, nazwanego tam "dobrowolnym wygnańcą". Powinien on być odpowiednio przygotowany w seminarium, między innymi w zakresie znajomości ustaw świeckich dotyczących migracji. Rekrutacją i doбором misjonarzy powinny zająć się wyspecjalizowane komisje konferencji biskupów w krajach emigracji i imigracji ²².

Według tego schematu ordynariusz miejsca ma powierzać misjonarzowi duszpasterstwo w diecezji. Władza misjonarza ma być zwyczajną i powinna obejmować migrantów do drugiego stopnia linii prostej włącznie, czyli o jedno pokolenie dłużej, niż to przewidywała konst. "Exsul Familia". Misjonarzowi należałoby powierzyć między innymi parafię mieszaną czyli personalno-terytorialną²³.

Na polecenie Komisji Centralnej schemat ten gruntownie zmieniono i przereformowano. W wyniku tych prac powstał Schema decreti "De cura animarum"²⁴. Według niego biskupi krajów emigracji mają ułatwiać swym kapłanom wyjazd, na stałe lub na określony czas, do innego kraju w celu opieki duchowej nad migrantami

²⁵

. Obowiązkiem zaś biskupów w krajach imigracji jest udzielić misjonarzowi migrantów jurysdykcji personalnej, określonej również granicami terytorialnymi. W zależności od miejscowych warunków dla opieki nad migrantami można utworzyć: parafię personalną lub mieszaną, bądź przynajmniej misję duszpasterską

²⁶

.

W roku następnym projekt ten, uprzednio gruntownie przepracowany, ukazał się jako soborowy Schema decreti "De cura animarum", aprobowany w dniu 22 kwietnia 1963 r. przez papieża Jana XXIII²⁷. W numerze 47 mówił on o potrzebie szczególnej troski o migrantów ze strony zwykłych duszpasterzy²⁸. W następnym zaś określał on wyspecjalizowane formy opieki nad migrantami. Wskazał on przy tym na dwa podstawowe rozwiązania organizacyjne tej opieki: parafię personalną (system zwyczajny) i misjonarza migrantów (system nad-zwyczajny)

²⁹

.

Do omawianego schematu dołączono sześć dodatków, z których ostatni: Appendix sexta "De pastore cura peculiarium quorundam fidelium coetuum" określał zasady dla planowanego dyrektorium dusz-pasterstwa migrantów i innych kategorii ludzi wędrujących³⁰. Według niego misjonarz migrantów ma wykonywać swą posługę w innej diecezji na stałe lub czasowo, pozostając tam pod władzą własnego biskupa i równocześnie pod władzą ordynariusza miejsca, gdzie pełni swój urząd.

31

Do tego drugiego należy obowiązek troski o utrzymanie misjonarza i o zapewnienie mu odpowiednich warunków do wykonywania pracy apostołskiej

32

.

Według Appendix sexta misjonarz powinien otrzymać jurysdykcję personalno-terytorialną, wykonywaną pod nadzorem miejscowego ordynariusza i we współpracy z miejscowymi duszpasterzami. Owa jurysdykcja ma więc być kumulowana z władzą miejscowych proboszczów³³.

Jako formy organizacji duszpasterstwa migrantów dokument ten uznawał: parafię personalną, parafię mieszaną i misję duszpasterską³⁴. Według Appendix secunda, dołączonego również do schematu De cura animarum, formą tą mógł być również wikariat

35

.

Inną serię projektów, przygotowanych przez wspomnianą Komisję do Spraw Biskupów, stanowiły schematy dekretu "De episcopis ac de diocesium regimine".

Pierwszy z nich, opracowany w 1962 r.³⁶, przewidywał trzy rozważania organizacji

duszpasterstwa migrantów: parafię personalną, posługę wikariusza współpracownika i ustanowienie misjonarza migrantów³⁷. Jak widać, eksponował on zwyczajne formy duszpasterstwa, a na dalszy plan przesunął urząd misjonarza migrantów.

Tę samą treść, nieznacznie tylko zmieniona w formie, powtarzał kolejny schemat dekretu "De episcopis ac de diocesium regimine", aprobowany 22 kwietnia 1963 r. przez papieża Jana XXIII, a następnie dyskutowany w czasie drugiej sesji Soboru (5-18 listopada 1963 r.)³⁸. W trakcie dyskusji wywiązała się kontrowersja co do parafii personalnych dla migrantów: jedni byli za ich rozwojem, a inni za ich ograniczaniem

39

Na tym tle zrodziła się kwestia rozwiązań alternatywnych w stosunku do parafii personalnych. Niektórzy Ojcowie Soboru opowiedzieli się wówczas za ustanawianiem specjalnego wikariusza parafialnego dla migrantów, a dopiero na drugim miejscu dostrzegali potrzebę mianowania misjonarza migrantów⁴⁰. Całkiem odmienne stanowisko zajęli inni biskupi, którzy dowodzili, że duszpasterstwo poprzez wikariusza współpracownika jest niewystarczające i mało skuteczne. Duchowe potrzeby migrantów można zaspokoić - ich zdaniem - tylko poprzez tworzenie parafii personalnych lub ustanowienie misjonarza migrantów⁴¹.

Dyskusja ta, toczona również poza aulą soborową, była wyrazem zmagania się dwóch tendencji, z których jedna zmierzała do rozwiązania kwestii duszpasterstwa migrantów w ramach zwyczajnej organizacji duszpasterskiej, podczas gdy druga grupa starała się zapewnić w tej dziedzinie priorytet systemowi opieki nadzwyczajnej. W dalszej fazie obrad Sobór usiłował te tendencje pogodzić.

Na życzenie Ojców Soboru postanowiono połączyć dwa wyżej omówione schematy: "De episcopis" i "De cura animarum". W wyniku fuzji powstała kolejna seria schematów : "De pastori episcoporum numero in Ecclesia". Pierwszy z nich - textus prior - został aprobowany 27 kwietnia 1964 r. przez papieża Pawła VI⁴². W omawianej sprawie polecał on najpierw biskupom otoczyć specjalną opieką migrantów, którzy z racji warunków życia są częściowo lub całkowicie pozbawieni zwyczajnej opieki duszpasterskiej proboszczów

43

. Następnie wskazał on na różne sposoby rozwiązania kwestii organizacji duszpasterstwa migrantów w diecezji: posługę kapłanów etnicznych, parafię personalną specjalnego wikariusza biskupiego. Zaznaczył on przy tym, że w tej dziedzinie można zastosować jeszcze inne rozwiązania pastoralne

44

Nowością tego schematu było ukazanie szerszego wachlarza różnorodnych form organizacji duszpasterskiej, przy równoczesnym wyeksponowaniu posługi kapłanów etnicznych jako pierwszego sposobu duszpasterstwa migrantów.

Po soborowej dyskusji w dniach od 18 do 23 września 1964 r. schemat ten został poddany dalszej rewizji i w tym samym roku ukazał się w nieco zmienionej edycji jako textus emendatus⁴

5

. Poza dodaniem ważnego postanowienia o zadaniach konferencji biskupów w dziedzinie duszpasterstwa migrantów nowy schemat powtarzał w omawianych sprawach treść poprzednika.

W przerwie między sesjami omawiany schemat uległ dalszym modyfikacjom i na IV sesji został przedstawiony Ojcom Soboru Jako *textus recognitus*⁴⁶. W dniu 6 października 1965 r. przyjęto go jako soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele "Christus Dominus".

3. Uchwały soborowe

Wpływ Soboru Watykańskiego II na rozwój instytucji misjonarza migrantów jest zdecydowanie większy, niż wynikałoby to z relacjonowanych dotąd soborowych prac i końcowych uchwał, odnoszących się bezpośrednio do tejże instytucji.

Doniosłym jest tu najpierw fakt, że Sobór zwrócił uwagę Kościoła na współczesne zjawisko migracji, które rodzi skomplikowane problemy w życiu migrantów i różnych społeczności⁴⁷. Ustalił on również "podstawowe kryterium", określające obowiązek specjalnej troski (*peculiaris sollicitudo*) Kościoła o migrantów

⁴⁸
. Jako źródło tego obowiązku wskazał on dwa lub - w wypadku niektórych wiernych - trzy tytuły.

Pierwszym jest ten, że migranci nie mogą - ze względu na warunki swego życia - dostatecznie korzystać ze zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów, bądź nawet są jej całkowicie pozbawieni⁴⁹.

Drugi tytuł wynika stąd, że migranci - podobnie jak wszyscy ludzie - mają prawo do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa kulturowego⁵⁰. Kościół zaś, który jest powszechnym sakramentem zbawienia⁵¹, czuje się obowiązany do przekazywania wiary zgodnie z kulturą i tradycjami poszczególnego narodu czy grupy ludzkiej⁵². Dlatego również migranci mają prawo do duszpasterstwa etnicznego, uwzględniającego ich własny język, kulturę i mentalność

⁵³

W przypadku migrantów, innego obrządku w grę wchodzi jeszcze trzeci tytuł, a mianowicie prawo wiernych do zachowania wszędzie własnego obrządku.